

Э.М. Форстер с присущей ему ироничной манерой и собственным видением указывает на барьеры и препятствия коммуникации между миром Машины и Человека, между Природой и Цивилизацией, наконец, между Человеком и Человеком.

Источники и литература

1. Форстер, Э.М. Машина останавливается / Э.М. Форстер // Избранное. – М.: ОАО Издательство «Радуга», 2000. – С. 315–348.

БЕЛАРУС ВА ЎМОВАХ РЭВАЛЮЦЫІ 1917 ГОДА І ГРАМАДЗЯНСКАЙ ВАЙНЫ Ў МАСТАЦКАЙ РЭПРЭЗЕНТАЦЫІ У. ГНІЛАМЁДАВА

В.І. Русілка

Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Падзеі і гістарычныя наступствы рэвалюцыі 1917 года, якую ў залежнасці ад часу і палітычных поглядаў у грамадстве называюць то “Вялікай кастрычніцкай”, то “крывавым пераваротам”, безумоўна аказалі значны ўплыў на нацыянальную гісторыю беларусаў і адбіліся на канкрэтным лёсе кожнай сям’і. Выдатны беларускі празаік, доктар філалагічных навук акадэмік Уладзімір Васільевіч Гніламёдаў глыбока асэнсаваў гэтую тэму сродкамі эпасу ў гістарычным рамане “Расія” (2007). Неабходна зазначыць, што гэты раман з’яўляецца арганічнай часткай гістарычнай эпопеі, у якой аўтар паставіў перад сабой маштабную задачу: стварыць у раманах гісторыю беларускага народа праз гісторыю сваёй сям’і, паказаць, як гаворыць сам пісьменнік, “чалавека ХХ стагоддзя, ці, дакладней, чалавека ў плыні часу мінулага стагоддзя” [1, с. 4]. У выніку напружанай і плённай працы выйшлі з друку ўжо шэсць раманаў, кожны з якіх стаў чаканай і істотнай з’явай у сучаснай беларускай літаратуры: “Уліс з Прускі” (2006), “Расія” (2007), “Вяртанне” (2008), “Валошкі на мяжы” (2014, часопісны варыянт у 2009-2011 г.), “Вайна” (2014), “Пасля вайны” (“Полымя”, 2014, №11,12; 2015, №4, 5, 6, 7). Выхад кожнага рамана гістарычнай хронікі У. Гніламёдава стаў з’явай у літаратурным жыцці краіны і атрымаў аргументавана высокую ацэнку крытыкаў (грунтоўныя даследаванні В. Жураўлёва, М. Мішчанчука, В. Локун, Я. Гарадніцкага, З. Драздовай, Т. Студзенкі, М. Мікуліча, А. Раманчука).

Асноўнае мастацкае дасягненне У. Гніламёдава – стварэнне тыповага нацыянальнага характару беларуса праз вобраз Лявона Кужаля, які годна праходзіць праз усе няпростыя і часам трагічныя выпрабаванні ХХ стагоддзя і захоўвае памяркоўнасць, чалавечую прыстойнасць, дабрыню, справядлівасць і сялянскую ўгрунтаванасць у роднай зямлі, бязмерную любоў да яе і да родных людзей. Дадатковую эмацыянальную “падсветку” надае вобразу яго аўтабіяграфічны характар (прататыпам Лявона Кужаля стаў дзед пісьменніка Лявонцій Міхайлавіч Сцепанюк).

Раман “Расія” ў часопісным варыянце публікаваўся з падзаголоўкам “Сямейная хроніка ў духу барока” (дух барока для аўтара – перш за ўсё ў атмасферы няпэўнасці, таямнічасці) і мае дакладныя межы адлюстраванага часу: 1915 – 1922 гады. Аўтар расказвае пра чалавека ў віры лёсавызначальных для славянскіх народаў падзей – Першай сусветнай вайны, Лютаўскай і Кастрычніцкай

рэвалюцыі 1917 года, калектывізацыі і грамадзянскай вайны. Наватарства У. Гніламёдава ў тым, што ён узнаўляе як добравядомыя, так і недастаткова апісаныя ў літаратуры падзеі з пункту гледжання сучаснага лёсу двух братніх народаў – рускага і беларускага. Так, даследчыкі і пісьменнікі рэдка звяртаюцца да цікавага гістарычнага факта: у 1915 г. з набліжэннем руска-нямецкага фронту ўраджэнцы некаторых палескіх вёсак, у прыватнасці, апісанай у рамане Прускі, былі эвакуіраваны ў Расію. Лявон Кужаль і яго землякі перажываюць цяжкія ваенныя часы, рэвалюцыі, шматлікія мецяжы і паўстанні, грамадзянскую вайну ў патрыярхальным самарскім сяле Запалоннае, дзе іх спачатку прынялі як братоў, аднак пазней, калі адносна бязбеднае сытае жыццё вяскоўцаў змянілася на паслярэвалюцыйныя голад і разбурэнне, бежанцы пачалі выклікаць непрыязнь і самі імкнуліся на радзіму.

Самыя трагічныя старонкі рамана прысвечаны падзеям Першай сусветнай вайны, рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, надыход якіх успрымаецца як страшнае насланне, выпрабаванне чалавечнасці. Безумоўна, У. Гніламёдаў абапіраецца на вопыт сусветнай літаратуры, якая асуджае вайну (Э.-М. Рэмарк, А. Барбюс, Э. Хэмінгуэй, М. Горкі), працягвае традыцыі М. Гарэцкага (“На імперыялістычнай вайне”). “Вайна перакрэсліла ўсе ўяўленні аб жыцці. Яна была вялікім прыніжэннем для чалавека” [2, с.273]. Асабістае “я” адыходзіць на другі план, на першым – калектывнае “пачуццё страху і жахлівасці ад таго, што адбывалася навокал” [2, с.256], асабліва ў рэалістычных апісаннях бою: “Азвярэлыя ад крыві людзі арудавалі штыкамі і прыкладамі, рвалі рукамі і зубамі, крышылі і знішчалі адзін другога” [2, с.268-269]. Аўтар нават не дзеліць людзей на супрацьлеглыя бакі, гаворачы, што Лявон не адчуваў нянавісці да таго рыжага немца, якога прыйшлося забіць.

Перадаючы перажыванні і думкі салдата на вайне, У. Гніламёдаў выяўляе сябе глыбокім псіхолагам: “Гнёт страху, які так глыбока авалодаў усёй яго істотай у першыя часы знаходжання на фронце, паступова пачаў прападаць, змяняючыся раўнадушшам і няўважлівасцю да таго, што адбывалася навокал. Разам з тым ён адчуваў у сабе наспяванне нейкага напаўсвядомага пачуцця непрыняцця таго, што тварылася ў свеце. Але што ён мог зрабіць? У свеце, здавалася яму, дзейнічаюць нейкія неспазнаныя сілы, якія кіруюць чалавечымі ўчынкамі і самім чалавекам, вызначаючы яго лёс” [2, с.247]. Разважанні Лявона непасрэдна перад боем істотна розняцца ад гэтых няспешных думак, ён успамінае перажытае і задумваецца аб нетрываласці чалавечага жыцця: “Жыў чалавек і ... няма.” [2, с.290].

У дачыненні да адлюстравання любой гістарычнай падзеі У. Гніламёдаў выкарыстоўвае багатыя мастацкія магчымасці для стварэння эфекту праўдападобнасці і заахвочвання чытацкай увагі: пастаянны зварот да гістарычных крыніц, у прыватнасці, да газеты “Окопная правда” і лістовак, загадаў і пастаноў улады, цытаванне тэкстаў салдацкіх песень і пісьмаў з фронту і з далёкага дому. Атрымаўшы георгіеўскі ордэн і ледзь не страціўшы параненую руку, Лявон вяртаецца ў Запалоннае іншым чалавекам: “Узмоцніўся скепсіс і прыгнечанасць. Жыццё здавалася суцэльным ланцугом драм і трагедый”. [2, с.306]. Ратуе яго сялянская ўстойлівасць характару і каханне жонкі Фёклы.

Аднак жыццё ў некалі спакойным Запалонным віруе рэвалюцыйнымі падзеямі, якія падаюцца праз хранікальна-дакладнае аўтарскае апісанне палітычнага

становішча, уключэнне рэальных дакументаў часу, якія У. Гніламедаў вывучаў у самарскіх архівах, і іншых пазасюжэтных элементаў (дзённік бальшавіка Мішы Касякіна, брата Фёклы, апісанне падзей прафесійным рэвалюцыянерам Андрэем Кляновікам). У дачыненні да той часткі рамана, якая расказвае пра падзеі рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, як і ў дачыненні да наступнага рамана “Вяртанне”, робіцца асабліва відавочным вывад В. Локун пра падзел рамана на дзве стылёва адрозныя апавядальныя лініі, якія ствараюць вобраз гістарычнага часу і псіхалагічна дакладныя малюнкi жыцця народа, “вобразна-псіхалагічную і хранікальна-падзейную” плыні. Гэтыя плыні ўдала дапаўняюць адна адну: пры ўсім даверы да дакументаў, абсурднасць падзей успрымаецца мацней, калі чытаем сцэну расстрэлу бальшавікоў казакамі: яны перадаюць карабін васьмігадоваму Саньку, і ён расстрэльвае камбедаўца Фролку, які некалі забіў яго дзедка Мілягіна. Эпізод працягваецца зусім ужо жудасным малюнкам – абезгалоўленае цела старшыні камбеда Фёдава робіць некалькі крокаў па залітай крывёй зямлі...

“...Белыя, чырвоныя, яшчэ нейкія... Нічым яны фактычна паміж сабой не розняцца” [2, с.461], – разважае Лявон. Ён не прымае рэвалюцыю, як і Фёкла: “рэвалюцыя – памрока, як зацьменне сонца”. А Ілья Аляксандравіч Платонаў, “стэпавы гаспадар”, у якога жыве галоўны герой, і ўвогуле лічыць, што “бальшавізм – гэта прыпадак, які здарыўся з нашым вопчаствам, асляпленне” [2, с.480].

Першае ўспрыманне рэвалюцыйных падзей у вяскоўцаў было вельмі неадназначнае, яны “не надта ўяўлялі розніцу паміж эсэрамі, бальшавікамі, меньшавікамі і іншымі” [2, с.353], Леніна называлі то “нямецкім шпіёнам”, то разумным палітыкам. Само ж апісанне рэвалюцыі вуснамі эсэра Буянава рэзка кантрастуе з прывычным для беларускай літаратуры: “Таварышы, пры штурме Зімняга дварца, на жаль, загінула шэсць таварышаў: пяць салдат і адзін матрос...

– Ад віна, што лі? – пацікавіўся Мілягін.

– П’янку астанавілі! Бочкі з віном вылілі ў Няву! – сурова зірнуў у яго бок прамоўца...” [2, с.365]

На гэта ў запалонцаў стрыманая рэакцыя: “У Расіі вечныя бунты ды рэвалюцыі” [2, с.365].

Падзеі грамадзянскай вайны, “тыф, халера, галадамор”, умацняюць прыцягненне роднай Прускі, жаданне займацца звычайнымі сялянскімі справамі. Сялянская сутнасць характару Кужаля добра падкрэсліваецца ў параўнанні з вобразам бальшавіка Андрэя Кляновіка. Хоць аўтар неаднаразова называе Кляновіка і Кужаля сябрамі, адзінства поглядаў у іх няма: у спрэчцы пра класавую барацьбу Лявон гаворыць, што беларусаў выратуе працавітасць і адчувае, што ў праграме Кляновіка “было нешта штучнае і вельмі рызыкаўнае”. Часцей жа Лявон у такіх размовах проста маўчыць. Увага да вобраза Кляновіка невыпадковая – гэта калі і не галоўны герой, то адзін з асноўных у раманах хронікі. Сюжэтная лінія Кляновіка ва ўсіх раманах ідзе паралельна з лініяй Кужаля, часампісьменнік выкарыстоўвае “шахматны” прынтцып пабудовы сюжэту, пераключаючыся на падзеі жыцця прафесійнага рэвалюцыянера. Вялікая ўвага, асабліва ў наступнай кнізе “Вяртанне”, надаецца ўнутраным маналогам і няўласна-простай мове Кляновіка – з дапамогай гэтых сродкаў малюецца вобраз апантанага ідэяй “апостала навукі Карла Маркса”, які беларусаў лічыў “дрымучым народам” і сялян “не любіў і ў душы нават не паважаў”. Недастаткова свядомым, на яго думку,

з'яўляецца Лявон Кужаль: "Звычайнага ў табе многа, сялянскага... Такія для рэвалюцыі не гадзяцца..." [3, с. 148].

Стварыць маштабны нацыянальны характар, асэнсаваць лёс народа на пераломных паваротах гісторыі У. Гніламёдаву дазваляе эпічная глыбіня мыслення і высокі ідэйна-эстэтычны ўзровень пісьма. Арыентуючыся на класічную эпічную традыцыю, пісьменнік узбагачае яе новымі сродкамі апавядальнай паэтыкі. Так, будуючы сюжэт, аўтар выкарыстоўвае, побач з традыцыйным лінейным апавяданнем, прыёмы вяртання, забягання наперад, "шахматнага" размяшчэння фэбульнага часу, вядзе нарацыю ад імя розных асоб (у тым ліку і праз дзённікі, ліставанні). Гэта, безумоўна, ажыўляе чытацкую ўвагу, як і прыём загадкі, што паймаў майстэрску ўжывае аўтар. Увядзенне аўтарскіх разваг, цытаванне гістарычных дакументаў, апісанне побыту ўдала спалучаецца з дынамічнымі, лёгкімі, неабцяжарнымі аўтарскай мовай дыялогамі. Асаблівым майстэрствам вызначаюцца разнастайныя, адпаведныя аўтарскай ідэйнай устаноўцы, паэтычныя пейзажы, насычаныя вобразна-выяўленчымі сродкамі і мясцовай канкрэтыкай. Сапраўднай удачай аўтара стала сістэма выдатных вобразаў-персанажаў, прычым і героі, і другарадныя, і дапаможныя, і нават выпадковыя персанажы падаюцца праз разнастайныя спосабы экспазіцыі і характарыстыкі (у прыватнасці, праз яркія дэталі партрэта, моўную індывідуалізацыю, унутраныя маналогі).

Эпічныя творы У. Гніламёдава, у якіх глыбока асэнсоўваецца беларускі нацыянальны характар у пераломныя моманты гісторыі, ужо сталі самай значнай з'явай сучаснага літаратурнага працэсу і сведчаннем таго, што імкненне да эпічнай маштабнасці – істотная тэндэнцыя развіцця сучаснай беларускай прозы.

Крыніцы і літаратура

1. Літаратура і мастацтва. – 2007. – 19 кастрычніка.
2. Гніламёдаў, У.В. Расія: раман / Уладзімір Гніламёдаў. – Мінск: Харвест, 2007. – 672 с.
3. Гніламёдаў, У.В. Вяртанне: раман / Уладзімір Гніламёдаў. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2008. – 429 с.

ПРАЗДНИКИ В ПОВСЕДНЕВНОСТИ АМЕРИКАНСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ КОНЦА XVIII В.

М.А. Филимонова

Курск, Курская академия государственной и муниципальной службы

Праздник – необходимая часть любой культуры. Каждая нация при своем становлении создает и собственную номенклатуру праздников. Праздничное время сакрализуется; оно циклически воспроизводит определенные события и потому противопоставляется десакрализованному линейному времени будней. Праздничные ритуалы часто имеют фольклорное происхождение, но в современном обществе изначально магические обряды могут терять прежнее содержание и наполняться новым.

Все это легко проследить на примере Американской революции конца XVIII в. Становление праздничной культуры здесь прослеживается особенно четко, поскольку именно в это время происходило также становление американской государственности и национальной идентичности.